

درباره‌ی دموکراسی

○ طاهره سادات هاشمی
کارشناس ارشد علوم سیاسی

○ درسهای دموکراسی برای همه
○ حسین بشیریه
○ موسسه پژوهشی نگاه معاصر
○ ۱۳۸۰، ۲۲۳ صفحه

حکومت‌ها و صاحبان قدرت اقتصادی برای دست آموزی، تلقین، پنهانکاری و تحریف حقیقت رو به فزونی است.

با این همه دموکراسی در بیشتر کشورهای جهان رو به گسترش است.

مفهوم دموکراسی در چند ساله‌ی اخیر در رسانه‌ها و محافل فکری و علمی کشور نیز به شکل فراگیری مطرح بوده و عرصه‌ی کتاب را نیز تحت تأثیر قرار داده است. چنانکه، شاهد ارائه‌ی آثار متعددی درباره‌ی این مفهوم و بررسی وجوه مختلف آن هستیم، دکتر حسین بشیریه که از زمره نویسندگان برجسته علمی کشور است کتاب دموکراسی برای همه را نیز با هدف آشنایی با مفاهیم دموکراسی تدوین کرده است. نویسنده در این کتاب، در صدد توضیح مفاهیم، نهادها و فرایند عمومی دموکراسی بر آمده و پیچیدگی این مفهوم باعث شده که تأمل تاریخی درباره‌ی مبانی آن به عنوان راه حل مناسب انتخاب شود.

فرض اصلی کتاب بر این است که دموکراسی رایج ترین نظام سیاسی است. در مقدمه می‌خوانیم، نه تنها اصول و قواعد دموکراسی در همه جا به عنوان اصول و قواعد سیاست پذیرفته شده، بلکه دموکراسی به عنوان نظام یا چارچوب قدرت، روابط بالقوه نامتعیین و پراکنده و بی شکل حوزه‌ی زندگی سیاسی را درگفتان خاصی تعیین می‌بخشد و به

ولی این لفظ در انقلاب فرانسه جنبه‌ی مثبت یافت و این نگرش تاکنون ادامه یافته است به طوری که به نظر می‌رسد امروزه دموکراسی پیرامون زندگی سیاسی نوین، «فضایی از مشروعیت» ایجاد می‌کند. فرامین، قوانین و سیاست‌ها و تصمیمات در صورت دموکراتیک بودن منصفانه قلمداد می‌شوند، که به گفته‌ی «گیزو»، سیاستمدار فرانسوی «نفوذ و هیبت کلمه‌ی دموکراسی به حدی است که هیچ دولتی و حزبی قدرت دم زدن ندارد مگر اینکه این لغت را روی پرچم خود حک کند.»

با این همه «تعهد یکپارچه» به دموکراسی پدیده‌ی بسیار جدیدی است و پیشینه‌ی هواخواهی فراگیر از دموکراسی به مثابه شکلی از زندگی سیاسی و حکومت به کمتر از یکصد سال می‌رسد. دفاع از دموکراسی بر این مبنا استوار شده که از رهگذر آن می‌توان ارزش‌ها و امتیازاتی مانند برابری، آزادی، تحول اخلاق شخصی، نفع عمومی، منافع خصوصی، مطلوبیت اجتماعی تصمیم‌گیری مؤثر و... را به دست آورد.

اما دموکراسی‌ها نیز از درجه‌های متفاوتی از فساد اداری، مالی، نفوذ صاحبان زر و زور، پنهان کاری بر کنار نیستند. با گسترش وسایل ارتباط جمعی و غول‌های رسانه‌ای، کشف روش‌های مؤثر و پیچیده‌ی تصرف در افکار عمومی، توانایی

دموکراسی پدیده‌ای است دیرپا و وجود عناصر متعدد در آن مانند برابری حقوقی افراد، حاکمیت مردم، پارلمانتاریسم و... ناشی از تلقی از آن به عنوان نظام حکومتی است. پیچیدگی و ابهام موجود در مفهوم دموکراسی به علت تأکیدی است که صاحب نظران و هواداران دموکراسی بر وجوه خاصی از آن می‌کنند. در عمل نیز اغلب حکومت‌ها، برخی از وجوه دموکراسی را با برخی از وجوه رژیم‌های غیر دموکراتیک (مانند الیگارشی، اشرافی، استبدادی و...) ترکیب کرده‌اند. به علاوه پسوندهای گوناگونی به دموکراسی افزوده‌اند که ناشی از ایدئولوژی‌های دیگر و اوضاع تاریخی ویژه بوده است.

تکامل دموکراسی تاریخ طولانی و جدال برانگیزی دارد و نظریه‌های آن نیز گستره‌ی وسیعی از ملاحظات و مباحث را در بر می‌گیرد. اکثریت قابل توجهی از متفکران سیاسی در قبال نظریه و عمل دموکراسی از یونان باستان تا به امروز موضعی کاملاً انتقادی داشته‌اند. در فلسفه سیاسی قدیم، به طور کلی نگاهی بدبینانه درباره دموکراسی، به ویژه دموکراسی ناب وجود داشت و اغلب از دموکراسی مرکب با عناصری از الیگارشی و حکومت اشراف حمایت می‌شد.

دموکراسی ناب حکومت مردم نادان، مستعد بی ثباتی، استبداد و عوام فریبی به شمار می‌رفت.

بررسی‌هایی که در زمینه حوزه ادبی و در ارتباط با اقتصاد دیوان سالاری انجام داده است، به کشف و استخراج اصول کلی ثروت‌های نمادین می‌پردازد (ص ۲۳۷).

بورديو در بخش هفتم کتاب با عنوان نقطه نظر مدرسی، در پی آن است تا عکس العمل خود را نسبت به ملاحظاتی که دیگران نسبت به کار وی داشته‌اند، مطرح کند. او ابتدا به بررسی این مطلب می‌پردازد که تا چه حد اندیشه ما تحت تأثیر فضای دانشگاهی (آکادمیک) شکل می‌گیرد. در خصوص این مطلب او به بررسی نقطه نظر مدرسی (view Scholastic) که در واقع یک دیدگاه عالمانه و دانشگاهی است، پرداخته و نحوه شکل‌گیری اندیشه را توسط آن توضیح می‌دهد و درنهایت با یک دید انتقادی نسبت به این نقطه نظر سعی دارد تا دانشمندان را از سقوط در ذهن‌گرایی غایت‌گرا یا سقوط در نگرش مکانیستی برحذر دارد. پس از طرح این مباحث او سعی دارد تا مسائل خاصی را که فهم رفتارهای دیگران ایجاد می‌کند و به دنبال خود دشواری وظیفه علوم انسانی را در قبال این درک

توضیح دهد و در پایان به رابطه میان عقل و تاریخ پرداخته و به توضیح آن می‌پردازد (ص ۲۸۸).
بررسی نهایی:

از آنجا که نظریه کنش از معدود آثار بورديو است که به فارسی ترجمه، چاپ و منتشر شده است، منبع ارزشمندی برای آشنایی با نظریات وی محسوب می‌شود.

اما همانطور که مترجم در مقدمه عنوان کرده، انتخاب این کتاب برای ترجمه «به دلیل شمول آن بر موضوعات عمده مورد مطالعه مؤلف، انتخاب برتری به نظر رسیده است»، با این حال تنها با مطالعه این کتاب نمی‌توان به کنه نظریه بورديو دست یافت. زیرا این کتاب مجموعه‌ای از کنفرانس‌هایی است که او ارائه کرده و به همین دلیل نظرات و مطالب او به صورت فشرده و در ارتباط با مجموعه‌ای از موضوعات خاص مطرح شده است. بنابراین برای درک و فهم نظریات او، مطالعه آثار دیگر وی ضروری است. آنچنان که نویسنده خود درجای جای این کتاب مخاطبان را به خواندن کتاب‌هایی که در ارتباط با آن موضوع خاص تألیف کرده است، دعوت می‌کند.

سبک ویژه بورديو در نوشتن به زبان فرانسوی، ترجمه آثار را به قدری دشوار ساخته است که در نتیجه کمتر مورد لطف و توجه مترجمان می‌گیرد و از طرفی نیز به دلیل ثقیل بودن آثارش درک و فهم حتی برگردان آنها برای خوانندگان آسان به نظر نمی‌رسد.

پی نوشت‌ها:

- ۱) برای مطالعه بیشتر رجوع شود به: بورديو، پی‌یر (۱۳۸۱) کنش‌های ورزشی و کنش‌های اجتماعی، محمدرضا فرزانه، فصلنامه ارغنون، شماره ۲۰، صص ۲۳۷-۲۴۵.
- ۲) بورديو، پی‌یر، ذوق هنری و سرمایه فرهنگی، لیلی مصطفوی، نامه فرهنگ، شماره ۳۰، صص ۱۰۶-۱۱۳.
- ۳) بورديو، پی‌یر (۱۳۷۹) تکوین تاریخی زیباشناسی ناب، مراد فرهاد پور، فصلنامه ارغنون، شماره ۱۷، صص ۱۴۷-۱۶۶.

منابع:

- ۱- ریترز، جورج (۱۳۷۷) نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- ۲- استونز، راب (۱۳۷۹) متفکران بزرگ جامعه‌شناسی، مهرداد میردامادی، تهران، نشر مرکز.

تورق

(ص ۱۴)

باری، به جز این اثر، چهار کتاب دیگر از مورن به فارسی ترجمه شده که سه تای آنها به قلم زنده‌یاد علی اسدی است؛ همو که اول بار فارسی زبانان را با وی آشنا کرد. این کتاب‌ها به ترتیب عبارت‌اند از:

- ۱- (۱۳۷۰) سرمشق گمشده. طبیعت بشر [پیش درآمدی بر روش ۱ و ۲ و ۳]. علی اسدی. تهران: انتشارات سروش.
- ۲- (۱۳۷۴) روش: ۱- طبیعت طبیعت. علی اسدی. تهران: انتشارات سروش.
- ۳- (۱۳۷۴) روش ۳: شناخت شناخت (کتاب اول: انسان‌شناسی شناخت). علی اسدی. تهران: انتشارات سروش.
- ۴- (۱۳۷۹) درآمدی بر اندیشه‌ی پیچیده. افشین جهان‌نیده. تهران. نشر نی.

هویت انسانی، پنجمین جلد از مجموعه شش جلدی روش است که برای نخستین بار سال ۲۰۰۱ در فرانسه منتشر گردید و از چهار بخش اصلی تئلیت انسانی، هویت فردی، هویت‌های کلان و پیچیدگی انسانی تشکیل می‌شود.

بهزاد دوران

ادگار مورن؛ نمی‌دانیم او را چه بنامیم؟ مدرن‌گرا؟ اما او که بن مایه‌های معرفتی مدرنیته را انکار می‌کند و دانش‌های آن را مخل شناخت می‌داند. پسامدرن‌گرا؟ بله، او منتقد مدرنیته است. لیکن دیگر چه شباهتی با پسامدرن‌گراها دارد؟ جز اینکه عقل را رها نمی‌کند و در پی روایتی‌رهایی بخش است؛ با سبک نگارشی منحصر به فرد و دایره‌ی معرفتی به غایت گسترده که علوم طبیعی و زیستی و انسانی را به هم می‌پیوندد تا طرحی نو در اندازد سزاوار آنچه که پیچیدگی می‌خواند. نه. مورن از پسامدرنیته نیز در می‌گذرد.

ادگار مورن؛ او را چه بنامیم؟ فیلسوف؟ جامعه‌شناس؟ عالم سیاست؟ انسان‌شناس؟ یا سینماگر؟ شاعر؟ و هنرمند؟ چه از هر چه نام است می‌گریزد. این همه هست و منحصر در هیچ یک نیست...

از دغدغه نام‌ها که بگذریم، ادگار مورن، اندیشمند ۸۲ ساله‌ی فرانسوی، انسانی است پرکار (۴۵ عنوان کتاب تاکنون) که معتقد است شناختن اجزا بدون شناختن کلیت ممکن نیست و شناختن کلیت بی‌شناختن اجزا امکان ندارد. از این رو به مکمل بودن تضادها می‌اندیشد. هم به محدودیت‌های خردورزی معترف است و هم بر ضرورت خردورزی پای می‌فشارد.

- هویت انسانی [انسانیت انسانیت (روش ۵)]
- ادگار مورن
- امیر نیک‌پی و فائزه محمدی
- قصیده سرا
- ۱۳۸۲، ۴۰۰ صفحه، ۲۲۰۰۰ ریال